

KOPRIVNIČKI ŽUPNIK STJEPAN ZAGORAC I REFORMNI POKRET NIŽEGA RIMOKATOLIČKOG KLERA U HRVATSKOJ (1920.)

KOPRIVNICA'S PARISH PRIEST STJEPAN ZAGORAC AND REFORMATION MOVEMENT OF THE LOWER ROMAN CATHOLIC CLERGY IN CROATIA (YEAR 1920)

Dr. sc. Zlatko Matijević

Hrvatski institut za povijest

Opatička 10, Zagreb

zlatko.matijevic1@zg.htnet.hr

Primljeno / Received: 10. 12. 2004.

Prihvaćeno / Accepted: 30. 5. 2005.

Rad ima dvije pozitivne recenzije.

UDK/UDC 262.2(497.5 Koprivnica)"1920"

262.143 ZAGORAC, S.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

SAŽETAK

Autor je na temelju suvremenog tiska crkvene i stranačko-političke provenijencije rekonstruirao "koprivničku fazu" reformnog pokreta nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj. Neuspjeh pretvaranja rimokatoličke (latinske) u "hrvatsku katoličku" župu, neovisno o podršci dijela koprivničke svjetovne inteligencije, doveo je do osipanja reformnog pokreta i postupnog otpada njegovih najustrajnijih članova od Katoličke crkve. Koprivnički župnik Stjepan Zagorac imao je u tome jednu od najistaknutijih uloga.

Ključne riječi: Stjepan Zagorac, Koprivnica

Key words: Stjepan Zagorac, Koprivnica

"Mi nećemo, da se vjerom vežemo uz Rim, niti da se podvrgavamo papi."

Stjepan RADIĆ¹

"Dalje od Zagorca, on će vam sve pomutiti i pokvariti."

Stjepan RADIĆ²

Reformni ili "žuti" pokret³ nižega klera u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, koji je uzburkao religijske vode hrvatskog društva, a nije ostao bez odjeka ni među tadašnjim političkim

¹ Nav. prema: Niko PETRIĆ, *Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić*, Subotica (?), s.a. (1935.?), 4.

² Nav. prema: "Prkos-pouzdanica g. Stjepanu Zagorcu", *Hrvatska Sloboda* (dalje: HS), Karlovac, 4/1924., br. 34, 1.

³ Protivnici reformnog svećenstva cijeli su njihov pokret podrugljivo nazvali "žuti". Naziv je došao od žute boje korica knjižice "Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS" (Bjelovar, 1919.), u kojoj su nezadovoljni svećenici iznijeli svoje zahtjeve.

čimbenicima, jasno je pokazao da u toj vjerskoj zajednici ima svećenika koji nisu zadovoljni ni tadašnjim ustrojstvom Crkve ni svojim položajem u njoj. Rani nagovještaji nezadovoljstva mogu se uočiti već u godinama neposredno prije izbijanja Prvoga svjetskog rata. Vrhunac svog djelovanja reformni je pokret dosegao krajem drugog i početkom trećeg desetljeća prošlog stoljeća, odnosno nakon rušenja Austro-Ugarske Monarhije i osnutka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U nepunih pet godina, od početka 1919. do kraja 1923., reformni su svećenici prešli put od nezadovoljnika koji su tražili određene promjene unutar same Katoličke crkve do apostata koji su osnovali Hrvatsku starokatoličku crkvu (1923./24.).⁴

Borba reformnog svećenstva tijekom 1919. godine, usprkos početnoj primjeni nekih crkvenih kazni, još se pretežno odvijala unutar Katoličke crkve, jer najstroža kazna ekskomunikacije nije bila izrečena nijednom nezadovoljniku.⁵ Pod stalnim pritiskom crkvene hijerarhije došlo je do vidljiva kolebanja i odustajanja dijela svećenika od daljnje borbe za provođenje reformi. Zbog osipanja nezadovoljničkih redova Zagreb, dotadašnje središte pokreta, barem privremeno postaje nepodesan za vođenje daljnje akcije za ostvarenje postavljenih ciljeva. Novo središte reformnog pokreta postaje Koprivnica. Tamošnji župnik Stjepan Zagorac⁶ i njegov kapelan dr. Stjepan

⁴ Nastanak starokatolicizma vezan je uz Prvi vatikanski koncil (sabor), održan 1869./70. Kada je na koncilu prihvaćena konstitucija "Pastir vječni" koja je sadržavala nauk o primatu i papinskoj neprevrtljivosti, tj. vjersku istinu da je papa nezabludljiv kada kao službena osoba ("ex cathedra") donosi za svu Crkvu neku konačnu odluku o vjeri i moralu, došlo je do otvorenog nezadovoljstva manjeg dijela katoličkih svećenika i laika. Ignaz Döllinger (1799. - 1890.) bio je prvi koji je iznio misao o tzv. staroj katoličkoj Crkvi koju je Prvi vatikanski sabor navodno potpuno izmijenio. U Münchenu je održan prvi "starokatolički kongres" (1871.). Najvažniji je zaključak kongresa bila odluka da se osnuje samostalna crkvena organizacija - Starokatolička crkva. Njemačka država podijelila je nekoliko godina kasnije novoj vjerskoj sljedbi zakonsko priznanje (1875.). Austro-Ugarska Monarhija učinila je to isto dvije godine kasnije (1877.). (Opširnije vidi: Juraj KOLARIĆ, *Kršćani na drugi način*, Zagreb, 1976., 160-162; [Hubert JEDIN, ur.], *Velika povijest Crkve*, VI/1, Zagreb, 1987., 750-771.)

⁵ Opširnije vidi: Zlatko MATIJEVIĆ, "Reformni pokret dijela nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919. - 1924. god.)", *Povijesni prilozi*, Zagreb, 8/1989., 3-22.

⁶ S. Zagorac rodio se od oca Josipa, tesarskog palira, i majke Marije, rođ. Mežnarić, u Karlovcu 12. prosinca 1868., a umro je u Sušaku 1. kolovoza 1936. godine. Osnovnu školu i šest razreda gimnazije završio je u rodnom gradu, a sedmi i osmi razred gimnazije te studij bogoslovije u Zagrebu. God. 1892. zaređen je za rimokatoličkog svećenika. Iste je godine imenovan kapelanom u Sladojevcima. Kapelansku je službu obavljao i u: Daruvaru, Novoj Gradiški, Pakracu, Sisku i Zagrebu. Župnikovao u Jakuševcu i Koprivnici (1905. - 1920.). U Velikoj Gorici je izabran za narodnog zastupnika u Hrvatski sabor na listi Hrvatske stranke prava (1904.). Od 1907. do 1918. bio je koprivnički narodni zastupnik. Jedan je od pokretača politike "novog kursa" i potpisnika Riječke rezolucije (1905.). Još kao kapelan u Sisku osnovao je i izdavao listove "Radnički glasnik/Sisački glas", a u Zagrebu "Glas naroda". U Koprivnici je izdavao list "Hrvatska podravska straža". Kao kandidat Hrvatske zajednice, odnosno Hrvatskog bloka, izabran je za načelnika Karlovca (1923. - 1924.). Nakon osnutka Hrvatske starokatoličke crkve obnašao je dužnost sekretara biskupa Marka Kalogjerá (1925.). Tijekom raskola u starokatoličkoj vjerskoj zajednici u Hrvatskoj i privremenog svrgnuća M. Kalogjerá s biskupske časti bio je privremeni upravitelj biskupije (1928.). Kao starokatolički svećenik upravljao je župom u Sušaku. Tijekom diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića postao je član Jugoslavenske nacionalne stranke te je postavljen za načelnika Karlovca (1932. - 1934.). Nakon što je 1920. godine prestao biti rimokatolički svećenik sklopio je brak s Klotildom Reš s kojom je imao kćer Šteficu (r. 1920.) i sina Željka (r. 1922.). Važnija su mu djela: *Istina o riečkoj rezoluciji ili Tko vara narod* (Zagreb, 1905.), *Narodna crkva kod Južnih Slavena: Hrvata i Slovenaca, Srba i Bugara* (s.l. & s.a.), *Osiguranje i narodno gospodarstvo ili potreba i korist osiguranja* (Karlovac, 1922.), *Narodna crkva i katolicizam* (Zagreb, 1925.), *Starokatolička crkva. Njezino ustrojstvo i nauka u vjerskom, ćudorednom, kulturnom, socijalnom i narodno-političkom pogledu* (Zagreb, 1925.), *Gdje je istina?* (Sarajevo, 1927.), *O postanku papinstva* (Zagreb, 1927.), *Odnosaj između države i crkve* (Sušak, 1930.) i dr. Podaci preuzeti iz: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. do 1925.*, Zagreb, 1925., 287, "Glavna skupština Organizacije Hrvatske Zajednice u Karlovcu", HS, 3/1923., br. 46, 2, "Sjednica o ustoličenju gradonačelnika", HS, 3/1923., br. 47, 1-2, "Odstup načelnika Zagorca", HS, 4/1924., br. 44, 1, "Javna sjednica grad.[skog] zastupstva", HS, 4/1924., br. 45, 1, "Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve, održan dne 23. oktobra 1928. god.", *Starokatolik*, Zagreb, 4/1928., br. 12, 1, "Svečana sjednica novog gradskog zastupstva u Karlovcu", *Karlovački Glasnik* (dalje: KG), Karlovac, 1/1932., br. 28, 1, *Politički i programatski govor Gospodina Stjepana Zagorca novog načelnika grada Karlovca* (s.l. & s.a.), [Marko SABALIĆ, ur.], *Almanah grada Karlovca*, Karlovac, 1933., 11-13, 149-151, "Skupština gradskog zastupstva

Vidušić bili su otprije zagrijani za reformne ideje, ali dotad nisu igrali neku zapaženiju ulogu u pokretu. Vlač. Zagorac, potpomognut svojim “glavnim štabom”,⁷ preuzeo je vodstvo reformnoga pokreta katoličkog svećenstva u Hrvatskoj.⁸ Jedan od prvih koraka novog, koprivničkog vodstva pokreta bio je osnutak “Udruženja hrvatskog katoličkog klera” za zagrebačku dijecezu, o čemu je bio obaviješten i nadbiskup Bauer.⁹ “Privremeni odbor” novoosnovane svećeničke organizacije, kome je na čelu bio vlač. Zagorac, izdao je Proglas u kome je, među ostalim, stajalo: “Kako smo u dubini duše uvjereni o potrebi reforme, nalaže nam naša savjest, da ju neumorno tražimo i oko nje nastojimo.”¹⁰ U Proglasu je najavljeno i upućivanje “Memoranduma” nadbiskupu Baueru “e da se i prečasni nadbiskup uvjeri, kako to nisu želje tek nekolicine zanešenjaka”.¹¹ “Memorandum”, datiran u Zagrebu “početkom veljače g. 1920.”, objavljen je u novopokrenutom časopisu “Preporod”,¹² koji je zamijenio dotadašnje reformaško glasilo “Reformu/Novu Reformu”.¹³ Nezadovoljni su svećenici u osam točaka naveli svoje “posebne želje i prijedloge”:

“1. Sjedinjenje svih kršćanskih crkvi. 2. Samostalnu crkvenu pokrajinu s primasom za Jugoslaviju na čelu. 3. Autonomiju crkve na demokratskim načelima, ali uz priuzdržanje njezine monarhijsko-hijerarhične konstitucije. 4. Narodni živi jezik u sv. misi, sakramentima i svim obredima. 5. Fakultativno molenje brevijara. 6. Reformu teoloških studija. 7. Ukinuće obvezatnog celibata. 8. Materijalno obezbjedjenje klera uredjenjem fonda za uzdržavanje istoga prodajom ili otkupom biskupskih, kaptolskih, župskih i crkvenih posjeda, koji nadmašuju t. zv. minimum gospodarstva a uz doprinos države ili vjernika”.¹⁴

Zanimljivo je napomenuti da je među potpisnicima “Memoranduma” bio i vlač. Fran Škrinjar, jedan od suosnivača Hrvatske pučke (republikanske) seljačke stranke (H/P-R/SS) braće Radić.¹⁵

Tijekom akcije skupljanja svećeničkih potpisa za “Memorandum” župnik Zagorac je početkom veljače 1920. primljen na razgovor kod nadbiskupa Bauera koji se upravo spremao u Rim. Podrobno ga obavijestivši o svemu što će se u “Memorandumu” tražiti, razložio mu je “kategoričku nuždu, koju diktiraju izvanredne prilike” u Kraljevini SHS da svi zahtjevi reformnog svećenstva budu ispunjeni. Osim što je zamolio nadbiskupa da tražene reforme zagovara kod Sv. Stolice, vlač. Zagorac je zatražio službeno priznanje “Udruženja hrvatskog katoličkog klera” i dopuštenje za njegov javni rad.¹⁶

u Karlovcu”, KG, 3/1934., br. 47, 2, “† Stjepan Zagorac”, *Primorske Novine* (dalje: PN), Sušak, 2(5)/1936., br. 313, 6, “Stjepan Zagorac (IN MEMORIAM)”, PN, 2(5)/1936., br. 322, 2, Dr. Z.[vonimir] V.[ARGOVIĆ], “Uspomene na Stjepana Zagorca”, *Podravske Novine*, Koprivnica, 7/1936., br. 33, 2-3, “† Stjepan Zagorac”, *Starokatolik*, 12/1936., br. 8, 8, [Hinko SIROVATKA], “In memoriam Stjepanu Zagorcju”, PN, 2(5)/1936., br. 339, 2, ISTI, “In memoriam Stjepanu Zagorcju (Svršetak)”, PN, 2(5)/1936., br. 340, 2, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski* (dalje: HKKGN), Zagreb, [1936.], za god. 1937., 70-72.

⁷ Osim kapelana Vidušića, u “glavnom štabu” koprivničkih reformaša bili su i Stjepan Haberstock, Ivan Štemberger, Jiroušek i Rudolf Žličar. (Dragutin TOMAC, “Preteče organizacije Hrv.[atske] Staro-katoličke Crkve u Zagrebu”, *HKKGN*, [1933.], za god. 1934., 43.)

⁸ Isto.

⁹ “Presvijetli gospodine nadbiskupe!”, *Preporod*, Koprivnica, 1/1920., sv. I., 1.

¹⁰ S. ZAGORAC, “Privremeni odbor udruženja hrv.[atskog] katoličkog klera za zagrebačku dijecezu izdao je sljedeći proglas”, *Preporod*, 1/1920., sv. I., 36.

¹¹ Isto.

¹² Prvi je svezak časopisa (“brošure”) izišao 20. veljače 1920. u Koprivnici. Za urednika časopisa imenovan je vlač. Zagorac. (“Reformni pokret Hrvata-katolika. Od. god. 1917. do god. 1923.”, *HKKGN*, [1930.], za god. 1931., 60.

¹³ “Reforma” je pokrenuta u lipnju 1919. u Zagrebu. Ukupno su izišla tri sveska, od toga dva pod naslovom “Nova Reforma”. (Isto.)

¹⁴ “Presvijetli gospodine nadbiskupe!”, *Preporod*, 1/1920., sv. I., 2.

¹⁵ Isto, 4; Ivo PERIĆ, *Stjepan Radić 1871. - 1928.*, Zagreb, 2003., 201.

¹⁶ “Presvijetli gospodine nadbiskupe!”, *Preporod*, 1/1920., sv. I., 4.

Nakon povratka u Zagreb, sredinom veljače 1920., obavivši razgovore i konzultacije u Vatikanu, nadbiskup Bauer je k sebi pozvao župnika Zagorca te mu saopćio da papa Benedikt XV. smatra da je za Katoličku crkvu u Hrvatskoj, odnosno Kraljevini SHS, mjerodavno isto ono, što je sadržano u njegovu dva pisma upućena praškom nadbiskupu dr. Kordaču u vezi slamanja reformnoga pokreta češkog katoličkog svećenstva.¹⁷ Nezadovoljan odgovorom, vlč. Zagorac je izjavio da su “naše jugoslavenske prilike daleko različite od onih u Češkoj, pa zato, da si [...] udruženje [‘Hrvatskoga katoličkog klera za zagrebačku dijecezu’] pridržaje pravo podnijeti sv. Ocu (osobno) temeljito obrazloženu predstavku o [...] pokretu i [...] zahtjevima [reformnih svećenika u Hrvatskoj]”.¹⁸ Na to je, navodno, nadbiskup izjavio da “nema protiv toga ništa”.¹⁹ Pozivajući se na papino mišljenje o zahtjevu češkoga reformnog klera, zagrebački je nadbiskup izjavio da on ne može niti odobriti niti priznati organizaciju koja “ide za svrhom, da se dokine celibat (i brevijar), da se provede demokratizacija Crkve i da se u sv. misi uvede narodni jezik”.²⁰ Te za crkvenu hijerarhiju neprihvatljive zahtjeve hrvatskih reformnih svećenika vlč. Zagorac branio je sljedećim argumentima: “Mi ne tražimo posvemašnje odstranjenje celibata u katol.[i]čkoj] crkvi, već tražimo - kako je kod braće unijata - fakultativni brak. Glede demokratizacije crkvene uprave ne diktiramo sv. Stolici ništa, već savjetujemo i preporučamo, da se u tome dade riječ i svećenstvu i narodu, koji najviše doprinosi za uzdržavanje crkve i svećenstva. To nam diktiraju prilike, koje postoje u crkvi naše braće pravoslavni sa kojima smo tako pomiješani i u jednoj državi ujedinjeni. [...] Osim toga ova načela potpuno odgovaraju duhu današnjega vremena, koje to apodiktički zahtjeva. Nerazumijemo nadalje, zašto ne bi uz latinski jezik mogao biti dopušten i narodni u bogoslužju tim više što pravoslavna braća svojim novim pokretom to isto traže (umjesto staroslavenštine).”²¹ Svećenička organizacija koju bi nadbiskup Bauer mogao priznati morala je biti isključivo pod njegovom jurisdikcijom. Nije teško zaključiti da bi takvo rješenje za reformne svećenike zapravo implicite značilo odustajanje od zatraženih reformi.

Nedugo nakon neuspjelog razgovora s koprivničkim župnikom zagrebački je nadbiskup objavio okružnicu u kojoj je osudio nastojanja reformnih svećenika u Hrvatskoj.²²

Na poziv vlč. Zagorca u Koprivnici je 4. ožujka 1920. održan sastanak Privremenog odbora “Udruženja hrvatskog katoličkog klera”. Tom je prilikom, prema zaključku Odbora, sastavljen nacrt “Pravila” novoosnovanog udruženja, koji je potom razaslan svećenstvu na uvid radi eventualnih primjedbi i dopuna. Tri primjerka nacrta “Pravila” poslana su s opširnomo popratnicom nadbiskupu Baueru uz molbu da ih, nakon eventualnih primjedbi - odobri.²³ U nacrtu je “Pravila”, među ostalim, predviđeno da će članovi društva “raditi napose za oživotvorenje onih osam točaka

¹⁷ Vidi: A.[ndrija] SPILETAK, “Sveta Stolica i reformno svećenstvo”, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* (dalje: GBBiS), Đakovo, 48/1920., br. 7-8, 27.

¹⁸ “Presvijetli gospodine nadbiskupe!”, *Preporod*, 1/1920., sv. 1., 4.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

²² U svojoj okružnici br. 44 Pr. od 25. veljače 1920. Bauer je, pozivajući se na pisma Benedikta XV. upućena praškom nadbiskupu Kordaču i dekret kongregacije sv. Oficija koji izriče ekskomunikaciju za sve one svećenike koji su u Čehoslovačkoj osnovali “narodnu crkvu”, naveo, između ostalog, sljedeće: “1. [...] Osuđen je svakako zahtjev o dokinuću celibata i o demokratskoj uredbi crkvene autonomije. 2. Pokret nižega klera ide za organizacijom kat.[oličkog] klera, te želi, da tu organizaciju proširi na čitavo kraljevstvo [Srba, Hrvata i Slovenaca]. Budući da se ta organizacija provadja bez svake sveze s biskupima, dapače očito protiv biskupa, nema sumnje da je takva organizacija sasvim nedopuštena, sasvim protivna biti Crkve. [...] Zato ja proglašujem sadašnju organizaciju nižega klera kao nedopuštenu i osuđenu od vrhovne crkvene vlasti.” (GBBiS, 48/1920., br. 7-8, 25.)

²³ Isto.

(u kraljevstvu SHS) navedenih u memorandumu (spomenici) od 20. II. 1920.²⁴ u koliko to bude dozvoljeno po najvišoj crkvenoj vlasti (sv. Stolici) i biskupima”.²⁵

Prema mišljenju priređivača, “Pravila” su bila “skroz [na] legalnoj bazi i složena su u duhu nadbiskupove okružnice od 25. veljače o. g. [1920.]”.²⁶ U popratnici odaslanog nadbiskupu Baueru, među ostalim, piše: “Mi stojimo na stanovištu, da sa onom audijencijom Tvoje Preuzvišenosti u Rimu [tj. u prvoj polovici veljače 1920.] nije jošte sve učinjeno. Prema riječima Sv. Oca (u prvom pismu nadbiskupu Kordaču) veli on biskupima: ‘treba da sadanje stanje što brižnije i pozornije promotrite’, i opet ‘Vaš prvi posao ima biti, da ispitajte djelovanje toga društva, te da odlučite, može li se društvo preudesiti tako, da ostane netaknuta crkvena disciplina etc’. Naš episkopat nije učinio ništa od toga. [...] Zato mi držimo, da će trebati ponovno i po više puta podnijeti sv. Stolici izvješća i tek onda izreći konačni sud. Molimo da nam prečasni episkopat jasno kaže, koje točke naših zahtjeva i u koliko prihvaća, a glede kojih nam se valja obratiti u Rim. Mi smo izrično spomenuli u memorandumu (spomenici) od 20. veljače o.g., da smo spremni i na postepeno oživotvorenje naših zahtjeva, jer znademo, da se ovakove važne stvari ne oživotvoruju preko noći. Neće li prečasni episkopat raditi prema gore istaknutim savjetima sv. Oca, već samo izdavati ukaze, naloge i osude, to mi odklanjamo od sebe svaku odgovornost za posljedice, koje će neminovno nastati. [...]”²⁷

Očekivani nadbiskupov odgovor nije stigao sve do održanja treće biskupske konferencije jugoslavenskoga katoličkog episkopata, održane u Zagrebu od 12. do 20. travnja 1920. Naime, tada je cjelokupni “episkopat konstatovao, da se svećenički reformni pokret, kako se on sada ispoljava u ‘Preporodu’, protivi u jednome dijelu već poznatim odlukama sv. Stolice [tj. odbijanju zahtjeva reformnih svećenika u Čehoslovačkoj], te ga je otklonio i ne može ga pripustiti”.²⁸

Nepopustljivost jugoslavenskog episkopata jasno je stavila na znanje većini reformnih svećenika da od zatraženih reformi nije moguće ništa ostvariti. Uslijed toga dio je svećenika povukao svoje potpise s “Memoranduma” i definitivno napustio pokret.²⁹ U ime onih koji se nisu željeli pokoriti odgovor je napisao vlč. Vidušić.³⁰

Da bi gušenje reformnog pokreta bilo što uspješnije, biskupi su od svećenika pristaša reformnog pokreta zatražili da potpišu “Izjavu” kojom će osuditi svoje dotadašnje djelovanje.³¹ Kao što se moglo i očekivati, vlč. Zagorac i krug njegovih najbližih pristaša oglušio se na zahtjev biskupâ da potpišu “Izjavu” o svom odustajanju od reformnih nastojanja. Na sjednici Privremenog

²⁴ Misli se na “memorandum” upućen nadbiskupu Baueru.

²⁵ S. ZAGORAC, “Iz našega pokreta”, *Preporod*, 1/1920., sv. II., 1.

²⁶ Isto, 2. Vidi bilješku 22. ovoga članka.

²⁷ S. ZAGORAC, “Iz našega pokreta”, *Preporod*, 1/1920., sv. II., 2.

²⁸ “Zaključci biskupske konferencije”, *Katolički list* (dalje: KL), Zagreb, 71/1920., br. 12, 89.

²⁹ Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., 99; “Reformni pokret Hrvata-katolika. Od god. 1917. do god. 1921.”, *HKKGN*, za god. 1931., 60.

³⁰ “Uvaživši sve, naš je [Privremeni] odbor zaključio, da ‘Udruženje [hrvatskih katoličkih svećenika za zagrebačku dijecezu] ima nastaviti svoj rad ne obazirući se na nepravednu i bezrazložnu osudu [jugoslavenskoga katoličkog episkopata]. [...] Čeka nas teška borba, mnogo stradanja i trpljenja. Mi ćemo i to podnijeti na slavu božju, pa uz Njegovu pomoć i uspjati.” (Dr. V-ć [Stjepan VIDUŠIĆ], “Nakon osude.”, *Preporod*, 1/1920., sv. III., 1-3.)

³¹ “Izjava” glasi: “Ovim svečano izjavljujem, da ću biti u svem poslušan Svetoj Stolici i mojem Ordinariju, kako sam to svečano obećao pred Bogom na dan moga redjenja. Isto tako svečano izjavljujem i obećajem pred Bogom sveznajućim, da ne ću sudjelovati ili biti članom nikakve svećeničke organizacije, koja ne bi bila odobrena od Ordinarija; isto tako da ne ću držati niti podupirati niti čitati nikakvih svećeničkih listova, koji ne bi bili odobreni od Ordinarija, a napose ‘Reformu’, ‘Novu Reformu’ i ‘Preporod’. Osuđujem svaki pokret protiv onih crkvenih uredbi, glede kojih je od Svete Stolice već zabranjen svaki pokret, a napose onaj protiv celibata i za demokratizaciju crkve. Sve gornje potvrđujem svojim svećeničkim poštenjem i potpisom svojega imena.” (Jos.[ip] LONČARIĆ, “Nova faza reformnoga pokreta”, *KL*, 71/1920., br. 16, 121.)

odbora “Udruženja hrvatskog katoličkog klera” u Koprivnici 17. svibnja 1920. jednoglasno je zaključeno da “se ona ozbiljnoga čovjeka nedostojna i ponizujuća izjava neima potpisati”.³² Umjesto biskupske “Izjave”, reformni su svećenici ponudili na potpis svoju “Izjavu” svima onima “koji hoće da budu sa [Privremenim] odborom solidarni, odnosno i oni[ma] koji drže da ne mogu dalje u borbi sudjelovati, ali ipak ne će da se ponizuju potpisom biskupske izjave”.³³ Privremeni je odbor nadalje zaključio da se započeta “borba za naše ideale” treba nastaviti jer “doista nije daleko čas, kad ćemo provesti što kanimo”.³⁴ Uvjerenje o pozitivnom razvoju daljnjih događaja u ostvarenju reformnih zahtjeva članovi su Privremenog odbora, predvođeni župnikom Zagorcem, temeljili na navodnim vijestima da je “inteligencija gotovo bez iznimke” uz njihov pokret, da se “u nekim krajevima listom diže narod” i svrstava uz reformne svećenike te da je “vlada izjavila” da će im “ići na ruku”.³⁵ Uviđajući da su izgledi za izmirenje s katoličkom crkvenom hijerarhijom vrlo neizgledni, vlč. Zagorac je na kraju pisma obavijestio sve pristae reformnog pokreta da će uskoro uslijediti suspenzija nepokornih svećenika, ali samo onih u Koprivnici.³⁶

Nakon biskupske konferencije odaslan je službeni izvještaj Sv. Stolicu u kojem su, među ostalim, bile navedene i mjere poduzete protiv reformnog pokreta i njegovih članova. Nadbiskup Bauer je kao odgovor primio pismo državnog tajnika kardinala Pietra Gasparria: “[...] Napose hvali Njegova Svetost [papa Benedikt XV.] čvrsto držanje, što su ga Vaše Gospodstvo i vrijedni Vaši drugovi zauzeli naprama neprihvatljivim prohtjevima jednog dijela tamošnjeg klera. [...] Sv. Otac [...] odobrava potpuno zaključke i odredbe zadnje zagrebačke konferencije Episkopata gledom na spomenuti pokret. [...]”³⁷

Iako je osuda reformnog pokreta bila poznata svima, dio hrvatske, liberalno orijentirane inteligencije osnovao je 13. svibnja 1920. u Koprivnici “Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka”. “Udruženje” je vodio Privremeni odbor kome je na čelu stajao Ivan Štemberger, ravnatelj gimnazije. Članstvo “Udruženja” činila je, navodno, “gotovo sva” koprivnička inteligencija.³⁸ Cilj je te svjetovnjačke udruge bio “poduprijeti borbu svećenstva za reforme”, a program je njegova rada izložen u četiri točke:

³² Nav. prema: “Zagorčevo pismo”, KL, 71/1920., br. 19, 151.

³³ Isto. Reformaška je “Izjava” bila sročena u dvije verzije. U prvoj, za one koji nisu htjeli potpisati biskupsku, ona je glasila: “Presvijetli gospodine! Primio sam formular Vaše ‘Izjave’ koju ste mi dostavili odlukom od 12. travnja 1920. br. 16. pa mi je čast izjaviti, da ja ovu pripislanu mi ‘Izjavu’ ne mogu potpisati, jer se kosi s mojim *najdubljim uvjerenjem, kojega se odreći, ili ga odsuditi nipošto ne mogu*, i što držim, da Vaša ‘Izjava’ na nekim mjestima prekoračuje Vašu biskupsku kompetenciju.” (Isto.) Svećenici koji nisu više htjeli ili mogli ostati u reformaškim redovima trebali su gornjoj “Izjavi” nadodati sljedeću rečenicu: “Da me pak Vaša presvijetlost ne bude smatrala nepokornim i buntovnim članom klera izjavljujem, da istupam iz organizacije udruženja hrv.[atskog] kat.[oličkog] klera.” (Isto.)

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

³⁷ Gasparrijevo pismo pod Br. B/6840, datirano je u Vatikanu dne 25. svibnja 1920. (“Pismo sv. Stolice nadbiskupu zagrebačkomu”, KL, 71/1920., br. 19, 145.)

³⁸ Dragutin TOMAC, “Staro-katolička župa u Koprivnici”, *HKKG*, za god. 1934., 58. Osnivanje toga svjetovnjačkog udruženja treba povezati s upozorenjem u popratnici nacrtu pravila “Udruženja hrvatskog katoličkog klera”. Tu se, naime, kaže: “Upozorujemo već sada na ovu činjenicu: naš odbor obavješten je, da se sprema u velike zasnovana akcija hrvatske katoličke inteligencije sa svrhom, da podupre naš pokret. Stvoren je privremeni odbor, štampan i potpisan (po profesorima, učiteljima, liječnicima, činovnicima i t.d.) proglas, a izrađuju se i pravila. Bude li prečasn episkopat htio, da se uzme nama iz ruku vodstvo pokreta i ono tako pređe u druge ruke, nestati će i baze na kojoj on danas još stoji, pa bi mogao roditi sasma drugim, neočekivanim posljedicama - jer za inteligencijom poći će neminovno i narod.” (“Iz našega pokreta”, *Preporod*, 1/1920., sv. II., 2.) Iako su reformni svećenici bili najavili “u velike zasnovanu akciju hrvatske katoličke inteligencije”, sudeći prema “Udruženju hrvatskih katoličkih svjetovnjaka”, cijela se akcija svela, uglavnom, na grad Koprivnicu.

“1. Samostalnost i nezavisnost Katoličke crkve. 2. Nova uprava crkvena, koja će voditi brigu o postavljanju biskupa i župnika i o upravi crkvenom imovinom. 3. Naš hrvatski jezik u svetoj misi i u svim ostalim svetim obredima. 4. Uređenje prvog kršćanskog obiteljskog života kod svećenika.”³⁹

Prema namjerama članova “Udruženja”, Koprivnica je trebala biti prva župa uređena prema tom programu. U skladu s tim župnik Zagorac je, uz privolu svoje pastve, trebao u župi uvesti hrvatsko bogoslužje, osnovati župno vijeće za upravu crkvenom imovinom i organizirati pravi obiteljski život u župnom dvoru.⁴⁰ Cijela zamisao nije pošla željenim putem. Naime, velik dio župljana, uglavnom sve seljaštvo, držalo se vrlo suzdržano prema reformnom pokretu i namjerama župnika Zagorca. Ne treba zaboraviti da je upravo tada većina hrvatskog seljaštva, pa tako i onog koprivničkog, bila pod dominantnim, ne samo političkim utjecajem Radićeva H(P-R)SS-a. Svećenik dr. Ljudevit (Luj) Kežman, koji je navodno ranije koketirao s idejama reformnog pokreta,⁴¹ ali ne više i u vrijeme njegove koprivničke faze, imao je određenog utjecaja na Stjepana Radića i neke njegove odluke o mogućoj podršci nastojanjima reformnih svećenika u Koprivnici. Iako se Radić tada nije pokazao voljnim podržati zahtjeve nezadovoljnoga katoličkog svećenstva, to nije značilo da se kasnije, kada bude osnovana starokatolička vjerska zajednica u Hrvatskoj, njezini svećenici neće u svojoj promidžbi služiti nekim njegovim neodmjerenim, ali i ne sasvim jasnim izjavama.⁴²

U svojim reformnim nastojanjima župnik Zagorac je mogao računati samo na relativno malobrojnu koprivničku inteligenciju.⁴³ Budući da su crkvene vlasti znale da je župnik Zagorac učinio Koprivnicu središtem reformnog pokreta, bilo je logično da se u daljnjem razračunavanju s još preostalim nepokornim klerom počne upravo od njega. Na temelju naloga nadbiskupa Bauera biskup dr. Dominik Premuš stigao je u Koprivnicu 14. svibnja 1920. godine. U nadbiskupovo ime zatražio je od vlč. Zagorca da preda ostavku na položaj predsjednika “Udruženja hrvatskog katoličkog klera”, da istupi iz organizacije reformnog svećenstva i da potpiše izjavu⁴⁴ kojom osuđuje pokret nižeg klera za demokratizaciju crkve i za dokinuće obvezatnog celibata.⁴⁵ Prema zapisniku, sastavljenom istoga dana u župnom uredu u Koprivnici,

³⁹ D. TOMAC, “Staro-katolička župa u Koprivnici”, *HKKG*, za god. 1934., 58.

⁴⁰ Isto, 59.

⁴¹ Pri jednom svećeničkom sastanku u Ivanić Kloštru, početkom druge polovice 1919., D. Tomac, tada još kapucinski redovnik, susreo se s vlč. Kežmanom te je on na njega ostavio dojam kao da ima “potpuno razumijevanje za (reformni) pokret.” (*Korespondencija Tomac - Petrić*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond akvizicije, br. 26, Ostavština dra D. Tomca, kut. 2, fasc. 6.).

⁴² “Ali ja sam uvijek o tome razmišljao, da bi trebalo stvoriti hrvatsku crkvu, nezavisnu od Rima, nacionalnu, koja bi se lako, tekom vremena, spojila sa srpskom pravoslavnom. Možda će vremenom biti moguće upotrebiti za to starokatoličku hrvatsku crkvu.” (Nav. prema: Niko PETRIĆ, “Kulturno-vjerski nazori Stjepana Radića. Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić”, *Nova Zora*, Šibenik, 1/1930., br. 5, 3.) Također vidi: “† Stjepan Radić”, *Starokatolik*, 4/1928., br. 8, 33-34; “Stjepan Radić i rimski klerikalizam”, *Starokatolik*, 8/1932., br. 3, 3-4; N. PETRIĆ, *Hrvatska Starokatolička crkva i Stjepan Radić*; “Stjepan Radić i Hrvatska Starokatolička Crkva”, *Starokatolik*, 12/1936., br. 8, 5; M.[arko] SINOVIĆ, “Hrvatska Starokatolička Crkva i Stjepan Radić”, *HKKG*, [1935.], za god. 1936., 46-48. O Radićevim mogućim vjerskim nazorima vidi: [Tomo] SEVEROVIĆ, “Stjepan Radić u svijetlu istine”, *Slobodni Glas*, Zagreb, 1/1929., br. 48, 1; Josip PASARIĆ, “S. Radić i starokatolici”, *Obzor*, Zagreb, 76/1936., br. 209, 3; Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942., 285-286; Bogdan KRIZMAN, “Dva pisma T. Schlegela o razgovorima sa Stjepanom Radićem u zatvoru 1925. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 6/1974., br. 2(15), 136-137; Ivan MUŽIĆ, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb, 1990., 353-358.

⁴³ D. TOMAC, “Staro-katolička župa u Koprivnici”, *HKKG*, za god. 1934., 58.

⁴⁴ Vidi bilj. 31. ovoga članka.

⁴⁵ “Suspenzija koprivničkog župnika Zagorca”, *Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca* (dalje: *Riječ SHS*), Zagreb, 2/1920., br. 83, 2.

Zagorčevo smjenjivanje sa župničke službe imalo je sljedeći tijek: “Nakon što je biskup dr. Dominik Premuš g. župniku Zagorcu saopćio, kakvu je odluku od [...] nadbiskupa [Bauera] donio, koju bi imao provesti, izjavljuje g. župnik Zagorac, da će rezignirati na župi Koprivnica, što ovime i čini u nazočnosti potpisanih svjedoka, koju rezignaciju g. dr. Premuš u ime preuzv.[išenog] g. nadbiskupa prihvaća. Uslijed te izjave biskup Premuš odustaje od provedbe suspensionis ab officiis naročito obzirom na dalnju izjavu g. Zagorca, da će na sastanku svećenika pristaša reformnog pokreta 17. o. m. [svibnja] položiti privremeno predsjedništvo Udruženja hrv.[atskog] kat.[oličkog] klera koji je pristaša tog reformnog pokreta, da će istupiti iz odbora i samoga udruženja, da će obustaviti izdavanje, koliko to o njemu ovisi i napustiti uredništvo ‘Preporoda’”.⁴⁶

Budući da je Zagorčeva rezignacija sa župe bila u skladu s važećim crkvenim propisima, na njegovo je mjesto postavljen u svojstvu administratora i upravitelja župe vlč. Gjuro (Juraj) Špoljar.⁴⁷ Još se isti dan uputila delegacija “Udruženja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka”, u kojoj su navodno bili “zastupani svi slojevi građanstva, seljaštva, obrtništva i intelektualaca”, biskupu Premušu te mu izjavila da se “građanstvo grada Koprivnice i svi vjernici koprivničke župe solidarišu sa svojim župnikom [...] i da ne priznaje građanstvu i župljanima nametnutog administratora župe g. Gjura Špoljara”.⁴⁸ Ta je akcija imala velike nedostatke. Naime, iako su članovi “Udruženja” tvrdili da govore u ime svih vjernika, oni su ipak zastupali samo mišljenje i interese relativno uskog sloja koprivničkoga građanstva i dijela malobrojne inteligencije. Lokalno seljaštvo nije, uslijed Kežmanova utjecaja na Radića, bilo uz reformne svećenike. Time se zapravo bitno smanjila osnovica reformnog pokreta. Osim toga, crkveni su zakoni bili posve jasni: “ne može službenik [svećenik], koji se odrekao [svoje službe], više opozvati svoje odreknuće, ma još i ne bio uslijedio prihvata po nadležnom poglavaru”.⁴⁹

Neuspjela intervencija delegacije “Udruženja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka” kod biskupa Premuša nije pokolebala pristaše reformnog pokreta. Naime, zastupstvo grada Koprivnice održalo je 23. svibnja 1920. izvanrednu skupštinu sa samo jednom točkom dnevnog reda: “Zahvala župnika Zagorca na župi”.⁵⁰ Pred navodno “dupkom punom” dvoranom gradske vijećnice gradski podnačelnik učitelj Rudolf Žličar podnio je na prihvata sljedeći prijedlog:

“Gradsko zastupstvo slob.[odnog] i kr.[aljevskog] grada Koprivnice, jednoglasno je stvorilo slijedeći zaključak: 1. protestira proti postupku crkvenih oblasti prema župniku Stjepanu Zagorcu; 2. ono traži od župnika Stjepana Zagorca, kao patrona župe, da povuče svoju zahvalu na župi; 3. izjavljuje se solidarnim sa čitavim reformnim pokretom hrvatskog nižeg klera, jer ga smatra ne samo vjerskom, nego i nacionalnom stvari”.⁵¹

⁴⁶ Nav. prema: Franko POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti*, Zagreb, 1921., 54. Zanimljivo je da je tisak Demokratske stranke u Hrvatskoj donio sasvim suprotnu vijest, tj. da župnik Zagorac nije ispunio nijedan zahtjev koji je pred njega postavio biskup Premuš. (vidi: “Suspencija koprivničkog župnika Zagorca”, *Riječ SHS*, 2/1920., br. 83, 2.)

⁴⁷ F. POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti*, 53; Milivoj KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Koprivnica, 2001., 39.

⁴⁸ “Suspencija koprivničkog župnika Zagorca”, *Riječ SHS*, 2/1920., br. 83, 2.

⁴⁹ I.[van] A. RUSPINI, “Legalna baza”, *KL*, 71/1920., br. 19, 145.

⁵⁰ Nav. prema: “Reformni pokret u Koprivnici”, *KL*, 71/1920., br. 17, 135.

⁵¹ Isto.

Navodno su za Žličarev prijedlog glasovali “svi prisutni gradski zastupnici bez razlike stranaka”.⁵² Nakon zaključaka koprivničkoga gradskog zastupstva novinar zagrebačkog “Jutarnjeg lista” razgovarao je s bivšim župnikom Zagorcem o njegovu slučaju i reakciji gradskih vlasti.⁵³

Akcija je koprivničkoga gradskog zastupstva uskoro, u srpnju iste godine, urodila nekim privremenim plodovima. Imajući s aspekta katoličkoga crkvenog zakonodavstva neregularnu podršku koprivničkoga gradskog poglavarstva, vlč. Zagorac i vlč. Vidušić vratili su se na svoja dotadašnja mjesta.⁵⁴

Nedugo nakon Zagorčeva nelegalnog zauzeća koprivničke župe na tadašnju je hrvatsku zemaljsku vladu stigao zahtjev nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu da ona u skladu s važećim zakonima⁵⁵ da asistenciju u svrhu odstranjenja vlč. Zagorca iz koprivničkoga župnog dvora. Podban Potočnjak, koji je vodio cijeli slučaj, pružio je zatraženu asistenciju za koju je držao da je potpuno na zakonu utemeljena. Privatno je smatrao da reformni pokret nije čisto svećenički, nego da s obzirom na neke svoje zahtjeve ima i “nacionalni karakter”.⁵⁶

Budući da je Zagorac ponovno, ovaj put pred silom zakona, napustio svoju bivšu župu, to je ujedno značilo da je bila iluzorna svaka nada da se može izvesti prvobitni plan o pretvaranju latinske rimokatoličke župe u “hrvatsku katoličku župu”, i to s dotadašnjim (nelegalnim) župnikom na čelu.⁵⁷ Pretrpjevši poraz, Zagorac se uskoro povlači iz vodstva pokreta i odlazi iz obiteljskih razloga na Sušak, a odatle u Karlovac,⁵⁸ odakle sljedećih mjeseci nastavlja svoj rad u reformnom pokretu.⁵⁹ Vodstvo pokreta u Koprivnici preuzeo je Zagorčev bivši kapelan Vidušić.⁶⁰

⁵² Isto.

⁵³ “**1. Zašto ste se zahvalili na župi?** - ‘Zato jer nisam poznao raspoloženje svojih vjernika.’ - **2. Što ćete učiniti nakon zaključka grad.[skog] zastupstva, kojim ono traži da povučete Vašu zahvalu?** - ‘Ja ću udovoljiti zahtjevu i želji mojih vjernika, povući ću moju zahvalu i ostati župnikom.’ - **3. Što kanite učiniti naprama crkvenim vlastima?** - ‘Više ništa, jer mi smo sami htjeli da idemo u Rim, a sada će morati da idu biskupi sami i da mole za ispunjenje onoga, što mi od njih tražimo.’ - **4. Kakovo mišljenje vlada među Vašim drugovima glede represalija učinjenih sa crkvene strane?** - ‘Općenito se misli, da je postupak visokih crkvenih autokrata nepromišljen i nepravedan.’ - **5. Kakove nade gojite pogledom na Vaš pokret?** - ‘Ja se pouzdano nadam po svim dosadanjim znacima, da ćemo uspjeti i to s razloga, što je uz nas narod, a bit će sigurno i cijela javnost, jer naš pokret ne tangira nikoga, dok naprotiv koristi vjernicima, crkvi i svećenstvu.’” (Isto, 135-136.)

⁵⁴ I. A. RUSPINI, “Legalna baza”, *KL*, 71/1920., br. 19, 146. Prije nego što je odlučeno da se zakonitom administratoru župe vlč. Gj. Špoljaru onemoguću rad u župi Koprivnica, S. Zagorac i S. Vidušić otputovali su u Beograd s namjerom da se obavijeste o stajalištu vlade prema reformnom pokretu. Tu su, navodno, osokoljeni držanjem Svetozara Pribičevića. Nije poznato s kakvim je sve rezultatima okončana njihova inicijativa, ali je činjenica da su se oni i njihovi istomišljenici ipak usudili zaposjesti koprivničku župu. (“Koprivničko pitanje i vlada”, *KL*, 71/1920., br. 25, 195-196; “Siloviti čini ‘reformaša’”, *Narodna Politika*, Zagreb, 3/1920., br. 121, 3.)

⁵⁵ U razdoblju od državnog ujedinjenja (1. prosinca 1918.) do donošenja Vidovdanskog ustava (28. lipnja 1921.) zadržan je pravni položaj vjerskih zajednica onakav kakav je bio u pojedinim zemljama prije njihova ulaska u sastav nove države. Za Katoličku crkvu u Hrvatskoj (bez Dalmacije) vrijedio je austrijski konkordat iz 1855. god., ali na temelju odluke Hrvatskog sabora kao državni zakon. U skladu s takvim pravnim stanjem postojala je zakonska mogućnost da državni organi provode odluke nadležnih vjerskih vlasti protiv nesavjesnog ili nepokornog svećenstva. (Ivan LAZIĆ, “Pravni položaj vjerskih zajednica u staroj i novoj Jugoslaviji”, *Naše teme*, Zagreb, 1967., br. 6, 1079; I. MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji. Politički i pravni aspekti konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije*, Split, 1978., 16.)

⁵⁶ F. POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti*, 53-54.

⁵⁷ D. TOMAC, “Staro-katolička župa u Koprivnici”, *HKKG*, za god. 1934., 59.

⁵⁸ Zagorčev dolazak u Karlovac njegovi su kasnije politički protivnici iz redova Hrvatske zajednice opisali na sljedeći način: “Gosp. Zagorac je došao u naš grad, kako se ono kaže: ‘trbuhom za kruhom’. Jedino mu zanimanje bilo je prosto agentiranje. Živio je od dobrohotnosti ljudi što ga primiše u svoj krug, koji mu u prvi mah pružiše koru kruha. On je naime agent osiguravajućeg društva ‘Union’, pak su naši ljudi kojima se smilila mizerna egzistencija g. Zagorca, počeli da se s reda ‘osiguravaju’ kod njega, samo da mu pruže priliku da nešto zaradi.” (“Gubimo jednog agenta”, *HS*, 4/1924., br. 46, 3.)

⁵⁹ “Nova Zagorčeva rezidencija”, *NP*, 3/1920., br. 147, 2.

⁶⁰ Vladimir VUČIĆ, “Reformni pokret” (Nastavak 2), *Starokatolički glasnik*, Zagreb, 2/1963., br. 8, 5.

Nastavak Zagorčeva djelovanja u smjeru provođenja reformi u Katoličkoj crkvi konačno je 15. listopada 1920. urodio njegovom suspenzijom “a divinis”.⁶¹ Zajedno s bivšim koprivničkim župnikom suspenzijom sa svećeničke časti kažnjeno je, odlukom nadbiskupa Bauera, još nekoliko reformaških svećenika.⁶² Suspenzija je nepokornih svećenika bila pouzdan znak da je sukob između djelova nižega katoličkog klera i crkvene hijerarhije dospio na onu točku s koje više nije bilo povratka.

Konačna bilanca 1920. godine nije bila najpovoljnija za reformni pokret katoličkog svećenstva. Svjetovnjaci koji su ranije sa simpatijama gledali na pokret te ga moralno i materijalno pomagali, videći da je mnogo svećenika ustuknulo čim je nadbiskup Bauer počeo energično primjenjivati crkvene kazne protiv njih, i sami su se povukli.

Nastavak borbe za ostvarenje reformnih ideja doveo je do potpunog raskola s Katoličkom crkvom i osnutka Hrvatske starokatoličke crkve u kojoj je bivši koprivnički župnik Zagorac imao istaknutu ulogu.

SUMMARY

Based on the contemporary ecclesiastic and political publications, the author reconstructed the “Koprivnica phase” of the reformation movement in lower Catholic clergy in Croatia. The failure to convert Roman Catholic (Latin) into “Croatian Catholic parish”, independent of partial support by educated, secular classes of Koprivnica, led to weakening of the reformation movement and gradual dropping out of its most devoted members from Catholic church. Koprivnica’s parish priest Stjepan Zagorac had one of the most distinguished roles in this movement.

⁶¹ NP, 4/1920., br. 127, 3.

⁶² Isto.